

УДК 341.384+347.53

*Артем Валерійович Філіппов,
професор кафедри військового права
та правоохоронної діяльності
Інституту стратегічних комунікацій
Національного університету оборони України,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-9035-144X*

*Євгеній Ігорович Косарецький,
заступник начальника управління –
начальник науково-дослідного відділу
проблем оцінки збитків, заподіяних внаслідок воєнних дій,
та супроводження їх відшкодування науково-дослідного управління
проблем ресурсного забезпечення у воєнній сфері,
сфері оборони та військового будівництва
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України,
доктор філософії, полковник
ORCID: 0000-0001-9601-8544*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНИ НА ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ І ЗБИТКІВ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ (ЗА НАПРЯМОМ ВІЙСЬКОВИХ ВТРАТ)

Постановка проблеми. Збройна агресія рф, що триває з 2014 року, а з 24 лютого 2022 року – повномасштабна війна, завдала Україні та її народу величезної матеріальної та нематеріальної шкоди, масштаби якої ще належить встановити. Суттєва частина цієї шкоди завдана (і продовжує завдаватись) силами оборони у процесі відсічі збройної агресії рф або ліквідації її наслідків. Відповідальним за визначення такої шкоди за напрямом військових втрат (зокрема, й з метою покладення на державу-агресора обов'язку її відшкодування), згідно з пп. 3) п. 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації (далі – Порядок) є Міністерство оборони України [1]. Саме Порядок [1], а також Методика визначення військових втрат (далі – Методика) [2], містять ряд суттєвих недоліків (прогалин), які не дають змоги визначити збитки за напрямом військових втрат та здійснити їх точну оцінку в повному обсязі, чим ускладнюють реалізацію правових норм, їх тлумачення та застосування. До того ж, 28 серпня 2025 року втрачає чинність Господарський кодекс України [3], що вирішить деякі термінологічні колізії щодо категорії збитків, але натомість може створити прогалини в правовому регулюванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова проблематика відшкодування шкоди (репарацій) досліджена в працях зарубіжних (Ian Brownlie, Emanuela-Chiara Gillard, Juan E. Méndez, Marko Milanovic, Martha Minow, Diane Orentlicher, Naomi Roht-Arriaza, Marco Sassòli, Kathryn Sikkink, Gerry J. Simpson, Carsten Stahn, Beth Van Schaack та багато ін.) та вітчизняних (Н. Білянська, А. Бучинська, Л. Василенко, І. Голубенко, С. Клименко, Д. Кравчук, В. Мазуренко, Х. Марич, Н. Пинда, К. Савчук та ін.) науковців. Юридичні аспекти відшкодування шкоди, завданої агресією рф, висвітлювали зарубіжні (Adrienne Alderman, Laurie R. Blank, Leanna Burnard, Jackson Erpenbach, Kate M. Harris, Jeremy Lewin, Luke Moffett, Mira Naseer, Raymond P. Tolentino, Laurence N. Tribe та ін.) та вітчизняні (М. Бем, А. Бучинська, Л. Василенко, Н. Василечко, С. Верланов, І. Городиський, Д. Дідус, Н. Камінська, С. Косаревич, Н. Малишева, С. Погрібний, К. Рашевська, А. Слюсар, М. Смирнов, А. Федорова, Г. Христова, С. Яковлева та ін.) дослідники. Найбільш пер-

спективну, на нашу думку, модель відшкодування шкоди, завданої агресією рф Україні (багатосторонню передачу активів), яка наразі вже почала реалізовуватись на практиці), пропонують А. Ібрагім, Ю. Зіскіна, Ф. Зеліков, А. Мойсеєнко, Р. Каррі, Л. Аксворті, Т. Болдрі, М. Бжозовська, І. Котлер, К. Керрі, Т. Грант, Д. Гербст, Б. Ньюмарк, Є. Пасека, А. Рок, Р. Тайлер, Р. Зеллік [4]. Але правові проблеми відшкодування шкоди та збитків за напрямом військових втрат та витрат України, спричинених російською агресією, залишаються малодослідженими, а в окремих, розглянутих нижче працях, досліджувались лише фрагментарно. Так, методика оцінювання вартості бойових втрат угруповання військ (сил) в операціях (бойових діях) розробляли Ю. Добровольський, В. Коверга, С. Митченко, О. Семененко, Р. Тарасов, М. Ярмольчик та ін., однак дослідники фокусувались на переважно економічних аспектах [5]. Р. Коцюруба, С. Куцак, З. Марчук та ін. досліджували економічну та (фрагментарно) юридичну проблематику оцінки шкоди та збитків, завданих збройною агресією рф за напрямом військових втрат та витрат. Зауважимо, що нормативно-правові засади (як міжнародні [6, с. 546], так і вітчизняні [6, с. 547]) щодо оцінки збитків у військовій сфері визначені дослідниками доволі вузько: тож ми розпочнемо з аналізу загальних норм міжнародного та цивільного права, оскільки це полегшить розуміння змісту спеціальних норм.

Мета статті полягає у визначенні, на основі критичного аналізу понятійно-категоріального апарату, недоліків чинних правових дефініцій у сфері визначення шкоди та збитків, спричинених агресією рф, за напрямом військових втрат. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: індукція, дедукція, синтез, аналіз, порівняння, системний підхід, метод контент-аналізу, спеціально-юридичний метод тощо.

Основні результати дослідження. Право на відшкодування протиправно завданої шкоди та кореспондуючий йому обов'язок делінквента є загальним принципом права [4, с. 14] (спільним і для міжнародного права, і для національних правових систем) і може бути реалізоване в межах різних міжнародно-правових і навіть національно-правових механізмів, що набули відображення в доктрині, а деякі навіть почали втілюватись на практиці. Їх понятійно-категоріальний апарат доволі схожий: усі вони використовують такі базові терміни, як «шкода» та «збитки».

Термін шкода не визначається ані в Порядку [1], ані в Методиці [2]. У правовій доктрині під шкодою розуміють «зменшення або знищення майнової, немайнової чи ін. сфери потерпілого» [7]. Легальна дефініція шкоди міститься в пп. 6) п. 1 ст. 1 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» 19 травня 2011 року № 3390-VI: де під шкодою розуміють «каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть особи, пошкодження або знищення будь-якого об'єкта права власності...» [8]. Загалом таке визначення можна прийняти і для шкоди, завданої агресією рф, за напрямом військових втрат та витрат. Розрізняють майнову і моральну (немайнову) шкоду, під майновою розуміючи будь-яке зменшення чи знищення майна, суб'єктивного права, охоронюваного законом інтересу чи майнового блага, що спричиняє втрати в потерпілого [7]. З аналізу ч. 1 ст. 1192 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) робимо висновок, що майнова складова військової шкоди може бути відшкодована, за вибором потерпілого, або в натуральній формі, або шляхом відшкодування збитків. У міжнародному праві відшкодування шкоди в натуральній формі здійснюється у формі реституції або субституції, відшкодування збитків (грошова форма) – у формі компенсації. Згідно з ч. 1 ст. 1192 ЦКУ шкода відшкодовується в повному обсязі [9].

Категорія «збитки» вужча за шкоду, оскільки є лише її вартісним, грошовим виміром. Враховуючи необхідність чіткої та несуперечливої диференціації збитків, завданих збройною агресією рф, вважаємо доцільним запропонувати терміни «військова шкода» і «військові збитки», які б відповідали вже існуючому терміну «військові втрати та витрати». Під військовою шкодою пропонуємо розуміти каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть осіб особового складу, пошкодження або знищення будь-якого військового майна (така дефініція корелює з легальною дефініцією шкоди пп. 6) п. 1 ст. 1 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» [8]); під військовими збитками – завдані збройною агресією рф Міністерству оборони України, ЗСУ, іншим складовим сил оборони реальні збитки (які своєю чергою складаються з вартості пошкодженого або знищеного військового майна, а також вимушених витрат на відновлення (заміщення) майна та особового складу), а також упущену вигоду.

Проблема полягає в тому, що у військовій сфері шкода та збитки від агресії рф мають суттєві особливості, які на сьогодні майже не досліджені юридичною наукою. Ці особливості розкрива-

ються через поняття військових втрат (та витрат), які й становлять основу для подальшого розрахунку шкоди та збитків. Згідно з пп. 3) п. 2 Порядку і п. 3 Методики військові втрати охоплюють людські та матеріальні військові втрати і витрати, пов'язані з бойовими діями [1; 2]. З аналізу подальшого тексту цих пунктів, який конкретизує широкую дефініцію військових втрат, випливає, що військові втрати та витрати розуміються надто вузько, оскільки оцінюється лише за такими основними показниками (перелік яких наразі є вичерпним): «1) людські втрати (загибель, смерть військовослужбовців Збройних Сил України, інших складових сил оборони) під час участі в антитерористичній операції, заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації; 2) витрати на виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців під час участі в антитерористичній операції, заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації; 3) матеріальні військові втрати та витрати, пов'язані з бойовими діями; 4) витрати на утилізацію пошкодженої техніки і боеприпасів; 5) витрати, пов'язані з розмінуванням районів воєнних (бойових) дій; 6) кошти, стягнуті з Міноборони та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони на підставі рішень судів України, за втрати, завдані протиправними діями Російської Федерації у вигляді терористичних актів, диверсій» [1; 2]. За кожним із цих показників необхідно відповідно до методики здійснити оцінку збитків: за більшістю показників це реальні збитки, за показниками 3), 5), 6) також можлива упущена вигода.

Аналіз змісту п. 3 Методики дає нам підстави узагальнити: оцінка завданих збройною агресією РФ збитків являє собою складний процес реалізації методу оцінки (що конкретизує один або декілька методичних підходів), який здійснюється за алгоритмом виконання оціночних процедур. Згідно з п. 8 Методики метою оцінки збитків є «визначення розміру реальних збитків; визначення упущеної вигоди; визначення витрат, необхідних для відновлення майна та майнових прав, що зазнали руйнівного впливу» [2]. На нашу думку, наведене положення викладене нелогічно, адже згідно з п. 3 Методики збитки становлять: 1) вартість втраченого, пошкодженого та (або) знищеного майна, що зазнало руйнівного впливу внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, ракетно-бомбових ударів у ході збройної агресії Російської Федерації, а також розмір витрат, необхідний для відновлення порушеного права (реальні збитки); 2) та/або розмір доходу, який постраждалий міг би одержати за умови відсутності збройної агресії Російської Федерації (упущена вигода) [2]. Такий підхід повністю узгоджується з ч. 2 ст. 22 ЦКУ [9]. Тобто «визначення витрат, необхідних для відновлення майна та майнових прав, що зазнали руйнівного впливу» є невід'ємною частиною «визначення розміру реальних збитків», оскільки вказані витрати є складовою реальних збитків. Для повної оцінки реальних збитків необхідна «оцінка потреб у відновленні майна – визначення обсягу витрат, необхідного для відновлення пошкодженого або знищеного майна та майнових прав» [2]. Оцінка потреб у відновленні майна, виходячи з аналізу змісту п. 3 Методики, залежно від виду майна, здійснюється через такі показники: «валова вартість девелопмента – грошова сума, що включає прямі та супутні (непрямі) витрати, достатні для створення (відновлення) знищеного або пошкодженого об'єкта нерухомого майна, у розрахунку на 1 кв. метр загальної площі будівлі або споруди; вартість відтворення – актуальні на дату оцінки витрати, необхідні для створення точної копії пошкодженого майна з використанням матеріалів та технологій, за якими таке майно було створено; вартість заміщення – актуальні на дату оцінки витрати на заміщення майна його сучасним еквівалентом» [2].

З наведених правових дефініцій можна зробити висновок, що чинна Методика при оцінці військових збитків не повною мірою враховує такий показник військових втрат, як людські втрати (загибель, смерть військовослужбовців Збройних Сил України, інших складових сил оборони згідно з пп. 18) п. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [10]), адже втрати особового складу теж необхідно відновлювати, що має бути представлено у вигляді військових витрат та оцінено як реальні збитки. Тому з метою більш повної оцінки військових збитків за усіма показниками пропонуємо ввести поняття оцінка потреб у відновленні особового складу, вартість відновлення (заміщення) особового складу (в разі поранення, загибелі, смерті військовослужбовців ЗСУ, інших складових сил оборони) – грошова сума, що включає прямі та супутні (непрямі) витрати, достатні для заміщення загиблих (померлих), а також таких, що перебувають у ворожому

полоні з числа особового складу ЗСУ, інших складових сил оборони, а також лікування та реабілітації поранених.

Висновки. Враховуючи необхідність чіткої та несуперечливої диференціації шкоди та збитків, завданих збройною агресією РФ, вважаємо доцільним запропонувати терміни «військова шкода» і «військові збитки», які б відповідали вже існуючому терміну «військові втрати та витрати». Під військовою шкодою пропонуємо розуміти каліцтво, інше ушкодження здоров'я або смерть осіб особового складу, пошкодження або знищення будь-якого військового майна; під військовими збитками – завдані збройною агресією РФ Міністерству оборони України, ЗСУ, іншим складовим сил оборони реальні збитки, а також упущену вигоду. З метою більш повної оцінки військових збитків за усіма показниками, пропонуємо ввести дефініцію вартість відновлення (заміщення) особового складу (в разі поранення, загибелі, смерті військовослужбовців ЗСУ, інших складових сил оборони) – грошова сума, що включає прямі та супутні (непрямі) витрати, достатні для заміщення загиблих (померлих), а також таких, що перебувають у ворожому полоні з числа особового складу ЗСУ, інших складових сил оборони, а також лікування та реабілітації поранених. Вищевказаними термінами та їх дефініціями, на нашу думку, доцільно доповнити п. 3 Методики [2], шляхом внесення до нього відповідних змін.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
2. Про затвердження Методики визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: наказ Міністерства оборони України 14 вересня 2022 р. № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-22#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
4. Багатостороння передача активів: Модель із забезпечення репарацій для України / Ю. М. Зіскіна та ін. Newlines Institute for Strategy and Policy. 2023. 53 с. URL: https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/40_copies_UKR-FINAL-report-reparations.pdf (дата звернення: 22.03.2025).
5. Семененко О., Митченко С., Добровольський Ю., Коверга В., Ярмольчик М., Тарасов Р. Методика оцінювання вартості бойових втрат угруповання військ (сил) в операціях (бойових діях). *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2022. No. 6. Vol. 12. С. 11–18. DOI: 10.33445/sds.2022.12.6.2.
6. Марчук З. П., Коцюруба Р. Б. Нормативно-правове забезпечення процесів оцінки збитків у військовій сфері. *Правова система України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, Державний університет «Київський авіаційний інститут», 21 лютого 2025 р.)*. Тернопіль: Вектор, 2025. С. 546–548.
7. Стефанчук Р. О. Шкода. *Юридична енциклопедія: у 6 т.* / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6: Т–Я. 2004. 768 с.
8. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19 травня 2011 р. № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
10. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 14.03.2025).

References

1. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 bereznia 2022 r. № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-p#Text> (data zvernennia: 14.03.2025).
2. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia viiskovykh vtrat, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy 14 veresnia 2022 roku № 277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-22#Text> (data zvernennia: 14.03.2025).
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Pryiniaty Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 16 sichnia 2003 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (data zvernennia: 14.03.2025).

4. Bahatostoronnia peredacha aktiviv: Model iz zabezpechennia reparatsii dlia Ukrainy / Ziskina Yu. M. ta in. Newlines Institute for Strategy and Policy. 2023. 53 s. URL: https://newlinesinstitute.org/wp-content/uploads/40_copies_UKR-FINAL-report-reparations.pdf (data zvernennia: 22.03.2025).
5. Semenenko O., Mytchenko S., Dobrovolskyi Yu., Koverha V., Yarmolchuk M., Tarasov R. Metodyka otsiniuvannia vartosti boiovykh vtrat uhrupovannia viisk (syl) v operatsiiakh (boiovykh diiakh). *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*. 2022. No. 6. Vol. 12. S. 11–18. DOI: 10.33445/sds.2022.12.6.2.
6. Marchuk Z. P., Kotsiuruba R. B. Normatyvno-pravove zabezpechennia protsesiv otsinky zbytkiv u viiskovii sferi. *Pravova systema Ukrainy: yevropeiskyi vektor rozvytku v umovakh voiennoho stanu: materialy XV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, Derzhavnyi universytet «Kyivskiy aviatyynyi instytut», 21 liutoho 2025 r.)*. Ternopil: Vektor, 2025. S. 546–548.
7. Stefanchuk R. O. Shkoda. *Yurydychna entsyklopediia: u 6 t. / red. kol.: Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv : Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana, 2004. T. 6: T – Ya. 2004. 768 s.*
8. Pro vidpovidalnist za shkodu, zavdanu vnaslidok defektu v produktsii. Zakon Ukrainy vid 19 travnia 2011 roku № 3390-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3390-17#Text> (data zvernennia: 14.03.2025).
9. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Pryiniaty Verkhovnoiu Radoiu Ukrainy 16 sichnia 2003 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 40–44. St. 356.
10. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 chervnia 2018 roku № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (data zvernennia: 14.03.2025).

Філіппов А. В., Косарецький Є. І. Термінологічні проблеми реалізації права України на відшкодування шкоди та збитків унаслідок збройної агресії рф (за напрямом військових втрат)

У статті аналізуються термінологічні проблеми реалізації права України на відшкодування шкоди і збитків унаслідок збройної агресії рф (за напрямом військових втрат). Ця проблематика, як стверджує автор, є недостатньо дослідженою в юридичній науці, а Порядок визначення шкоди та збитків, а також Методика визначення військових втрат, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, містять ряд суттєвих недоліків (прогалин), які не дають змоги визначити збитки за напрямом військових втрат та здійснити їх точну оцінку в повному обсязі. Автор зауважує, що визначення витрат, необхідних для відновлення майна і майнових прав, що зазнали руйнівного впливу, є невід’ємною частиною визначення розміру реальних збитків, оскільки вказані витрати є складовою реальних збитків. Також автор доводить, що вищевказана Методика при оцінці військових збитків не повною мірою враховує такий показник військових втрат, як людські втрати.

Враховуючи необхідність чіткої та несуперечливої диференціації шкоди та збитків, завданих збройною агресією рф, автор обґрунтовує доцільність доповнити п. 3 вищевказаної Методики термінами «військова шкода», «військові збитки», а з метою більш повної оцінки військових збитків за усіма показниками – терміном «вартість відновлення (заміщення) особового складу», та пропонує їх дефініції.

Ключові слова: шкода та збитки за напрямом військових втрат, військові втрати та витрати внаслідок бойових дій, оцінка збитків, оцінка потреб у відновленні особового складу, вартість відновлення (заміщення) особового складу, збройна агресія рф.

Filippov A. V., Kosaretskyi Y. I. Terminological problems of realization of Ukraine’s right to compensation for damage and losses as a result of the armed aggression of the russian federation (in the area of military losses)

The article analyzes the terminological problems of realization of Ukraine’s right to compensation for damage and losses caused by the armed aggression of the Russian Federation (in the area of military losses). According to the author, this issue is insufficiently researched in legal science, and the Procedure for Determining Damage and Losses, as well as the Methodology for Determining Military Losses Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation, contain a number of significant shortcomings (gaps) which do not allow for determining losses in the area of military losses and for their accurate assessment in full.

The author summarizes that the assessment of damages caused by the armed aggression of the russian federation is a complex process of implementing an assessment method (specifying one or more methodological approaches), which is carried out according to the algorithm of assessment procedures.

The author notes that determining the costs necessary to restore property and property rights that have been damaged is an integral part of determining the amount of real damages, since these costs are a component of real damages. The author also argues that the aforementioned Methodology does not fully take into account such an indicator of military losses as human losses when assessing military losses.

Given the need for a clear and consistent differentiation of damage and losses caused by the armed aggression of the Russian Federation, the author justifies the expediency of supplementing para. 3 of the above-mentioned Methodology with new terms and proposes appropriate definitions: military damage is proposed to be understood as injury, other damage to health or death of personnel, damage or destruction of any military property; military losses are real losses and lost profits caused by the armed aggression of the Russian Federation to the Ministry of Defense of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine, and other components of the defense forces. In order to more fully assess military losses by all indicators, it is proposed to introduce the definition of the cost of restoration (replacement) of personnel (in case of injury, death, death of servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces) – a sum of money that includes direct and related (indirect) costs sufficient to replace the dead (deceased), as well as those in enemy captivity from among the personnel of the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces, as well as treatment and rehabilitation of the wounded.

Key words: damage and losses in the area of military losses, military losses and costs as a result of hostilities, damage assessment, assessment of the needs for personnel restoration, cost of personnel restoration (replacement), armed aggression of the Russian Federation.

DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-319-324